

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 3, August 2023

www.historystudies.net

ABD'DE ÖZGÜRLÜK OTOYOLU: AFROAMERİKAN SİVİL HAKLAR HAREKETİ VE ÖZELLİKLERİ

Freedom Highway in the USA:

The Afro-American Civil Rights Movement and Its Characteristics

Dr. Öğr. Üyesi *Fahriye Begüm Yıldızeli*

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

begumyildizeli@gmail.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.04.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 04.06.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1279287

Atıf – Citation:

Fahriye Begüm Yıldızeli , "ABD'de Özgürlük Otoyolu:
Afroamerikan Sivil Haklar Hareketi ve Özellikleri", *History
Studies*, 15/3, Ağustos 2023, s. 585-599.

ABD'DE ÖZGÜRLÜK OTOYOLU: AFROAMERİKAN SİVİL HAKLAR HAREKETİ VE ÖZELLİKLERİ

**Freedom Highway in the USA:
The Afro-American Civil Rights Movement and Its Characteristics**

Fahriye Begüm Yıldızeli *

Öz

Yeni keşfedilen Amerika kıtasında ticari çıkarlar ve emperyal rekabetlerle başlayan köleliğin tarihi, 20.yüzyılda Amerikan toplumu içinde ayrımcılık sistemi halini almış, post kolonyal dünya düzeninde ırkçı politikalarla varlığını hissettirmeye devam etmiştir. Oryantalizmin yaydığı Doğu imajı çerçevesinde oluşturulan düşüncelerde olduğu gibi Batılı beyaz araştırmacılar 1950'li yıllara kadar köleleştirilmiş siyahilerin tarihini siyasi ve anayasal sınırlar çerçevesinde kendi perspektiflerinden yazmışlardır. Buna rağmen, yaşamsal mücadele ve toplumsal travmalarla geçen Afroamerikan tarihi, Afrikalıların 16. ve 17.yüzyıllarda Kuzey Amerika'ya gelişiyle başlamış, 1955 ve 1968 yılları arasında yoğunlaşan sivil haklar hareketi ile birlikte siyahiler tarafından yeniden yazılmaya başlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, ABD tarihinde ırkçılığın tarihsel sürecinde en önemli konu olmayı sürdüren siyahi ayrımcılığını ve direniş hareketini ana hatlarıyla değerlendirmektir. Özellikle 1955 yılında başlayan Sivil Haklar Hareketi'nin 13 yılına odaklanarak temel özellikleri, liderleri, kitleleri harekete geçirmede kullanılan temel araçları, önemli dönüm noktaları ve bunların ulusal ve küresel boyuttaki yansımaya ve etkileri analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Afroamerikan Sivil Haklar Hareketi, Martin Luther King, Jim Crow Yasaları, şiddet içermeyen protesto, Rosa Parks

Abstract

The history of slavery, which started with commercial interests and imperial rivalries in the newly discovered American continent, became a discrimination system in the American system in the American society in the 20th century and continued to make its presence felt with racist policies in the post-colonial order. Western white researchers wrote the history of enslaved blacks from their own perspectives within the framework of political and constitutional boundaries until the 1950s. Despite this, African-American history which went through life struggles and social traumas, started with the arrival of Africans in the North America in the 16th and 17th centuries, and started to be rewritten by blacks with the intensifying civil right movements between 1955 and 1968. The main purpose of this study is to evaluate the black discrimination and the resistance movement, which continue to be the most important issue in the historical process of racism in the history of the USA. Focusing especially on the 12 years of the Civil Rights Movement, which started in 1955, the main features, leaders, the main tools used to mobilize the masses, important turning points and their national and global reflection and effects will be analysed.

Keywords: African-American Civil Rights Movement, Martin Luther King, Jim Crow laws, nonviolent process, Rosa Parks

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bilecik/ TÜRKİYE, begumyildizeli@gmail.com ORCID: 0000-0001-6312-8405.

Giriş

Kölelik düzeni insanlık tarihinde ne zaman ortaya çıktığı net olmayan, trajedilerle dolu, antik çağlardan itibaren daha çok ekonomik gerekçelere dayandırılarak bireyin metalaştırıldığı toplumun katmanlaştırıldığı bir sistemdir. Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinin sıkça başvurduğu geleneksel kölelik sistemi zamanla değişerek feodal Avrupa’da serflikte olduğu gibi farklı formlarda varlığına devam etmiştir. Tüm kıtalarda dini ve siyasi savaşların oldukça yoğun olduğu bu yüzyıllarda savaşlarda asker olarak da kullanılan köleler İran, Hindistan ve Arap Yarımadası’nda da yaygın olarak görülmekteydi. Doğal yaşam halinin ilkesizleştiği tüm dönemlerde özgürlük uğruna kölelik düzenine karşı savaşmak oldukça onurlu bir davranış olarak değerlendirilmiştir.

15. yüzyılın ilk yarısından itibaren Keşifler Çağı’nın başlamasıyla Avrupalı milletlerin yeni kıtalar keşfetmeleri yalnızca sömürgeciliğin artması ve merkantilizmin doğmasına yol açmamış Atlantik ötesi dünyada yaşanacak çıkar rekabetine dayalı yeni gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. O’Gorman Kristof Kolomb, Amerigo Vespucci ve diğer kâşiflerin hatıralarını analiz ettiği çalışmasında hiçbirinin yeni topraklar hakkında daha önce fikirleri olmadığını Amerika’yı bulduklarında, yeni kıtayı bildikleri dünyanın şekline entegre etmeye çalıştıklarını belirtmektedir.¹ Bununla birlikte Avrupa kıtasının artık üstünlük devrinin bittiğini ‘Avrupa’nın boyutu küçüldükçe, Amerikan toprakları ilhak edilebilir, manipüle edilebilir veya sömürgeleştirilebilir olacağını’ ileri sürmüştür.² Amerika’nın kolonizasyon sürecinde Portekizliler, İspanyollar, Fransızlar ve İngilizler Yeni Dünya’da ele geçirdikleri bölgelerde yerli halkı zorla çalıştırıp varlıklarına el konulmak suretiyle yönetim anlayışlarını aynı şekilde uygulamışlardır. Buna karşın, işgücünün eksikliğinin giderilmesi ve ekonomik potansiyelin yüksek olması 16. Yüzyıldan itibaren yaklaşık üç yüz yıl sürecek Transatlantik Köle Ticareti’ne yol açmıştır. Avrupalı köle tacirlerinin öncülüğünde Afrika kıtasının çok çeşitli bölgelerinden insani olmayan koşullarda gemilere bindirilen yaklaşık 12,5 milyon Afrikalı Orta Geçit’ten Amerika’ya getirilmiştir.³

Amerikan Bağımsızlık Savaşı, siyasi, ekonomik ve anayasal farklılıkların kaynaklı uzlaşamayan İngiliz İmparatorluğu ile 13 kolonisi arasında gerçekleşmiştir. 4 Temmuz 1776’da Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşundan itibaren özellikle Avrupa’dan ve daha sonra Asya ve Latin Amerika’dan art arda gelen göç dalgaları yaşayan ABD zamanla bir göçmenler ülkesi haline almıştır. 1807’de İngiliz parlamentosunun Afrika, Batı Hint Adaları ve Amerika arasındaki köleleştirilmiş halklar üzerindeki ticaretini ortadan kaldıran Köle Ticaretinin Kaldırılması Yasası’nı kabul etmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Köleler arasında bu umut vadeden gelişmelerle birlikte eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramlara olan inanç artsa da Güney eyaletlerinde çivit, pirinç, tütün ve şeker üretimi için artan plantasyon köleliği daha da artmıştır. Keza bu dönemde ekonomik kaygılara ek olarak beyaz ve siyahiler arasındaki bu ayrımcılık kanıksanarak ırkçılık formunda jenerasyonlar boyunca benimsenmeye başlanmıştır.

19.yüzyıl’da değişmeye başlayan dünya düzeniyle birlikte Abraham Lincoln’un 1863’te köleleri sonsuza kadar özgür ilan eden Kurtuluş Bildirisi’ni yayınlaması sivil haklar hareketinde önemli bir dönüm noktasıdır.⁴ Buna rağmen, 1877’den 1960’lı yıllara dek sürecek Jim Crow yasaları Afroamerikalıların eşitlik haklarını reddederek yasaları siyasi, ekonomik ve sosyal ayrımcılığı dayatmaya başlamıştır. 1896 tarihli Landmark Yüksek Mahkemesi kararıyla ‘ayrı ama eşit’ (seperate but equal) doktrinin anayasaya uygunluğunu koruyan 1896 tarihli Plessy - Ferguson davasında Jim Crow yasalarını onaylamıştır. Temel amaç Afrikalı Amerikalıları eski

¹ Irena Grudzinska Gross, *The Scar of Revolution Custine, Tocqueville, and the Romantic Imagination*, University Of California Press, Berkeley 1991, s. 153.

² *Age*.

³ ‘Transatlantic Slave Trade’, <https://slaveryandremembrance.org/articles/article/?id=A0002> . (E. T. 15.01.2023)

⁴ ‘The biography of Abraham Lincoln’, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/abraham-lincoln/>, (E. T. 10.01.2023)

köle statülerine mümkün olduğunca yakın bir seviyede boyun eğdirmek olmuştur. Paccard getirdiği aşağılama, ve ıstırap açısından Jim Crow yasalarının Güney Afrika'nın kötü şöhretli Apartheidini bile aşan Amerikan ruhunda bugün hala hissedilen yaralar bıraktığını ileri sürmüştür.⁵ Güney Amerika'daki Jim Crow ayrımcılığının Batı emperyalizminin en yüksek aşamasıyla ilişkisi 'daha az doğrudan ama yine de önemlidir.'⁶ Jim Crow yasaları hayatın her alanına dokunmuştur. Örneğin, Güney Carolina'da siyah ve beyaz tekstil işçileri aynı odada çalışamaz, aynı kapıdan giremez veya aynı pencereden dışarı bakamazlardı. Pek çok endüstri siyahları işe almayarak birçok sendika onları dışlamak için kurallar çıkarmıştır.⁷

1830'lu yıllardan itibaren daha net bir şekilde örgütlenmeye başlayan Güney Eyaletlerindeki siyah ayrımcılığına karşı direniş kendine özgü özellikler göstermiştir. İlk çabaların çoğu her ne kadar zayıf ve genellikle başarısız olsa da kiliseler ve kardeşlik tarikatlarının kurulması siyah toplulukların evrimindeki ilk adımları temsil ediyorlardı.⁸ Bununla birlikte, 1830'lu yıllardan siyah kiliselerinin güçlenmesi, 'beyaz kilisenin ırkçılığının dinamiği ve siyah kilisenin direnişi' ile karakterize edilmiştir.⁹ Bu dönemlerde siyahilere ve kölelere eğitim ve ekonomik yardım gibi görevler de üstlenmesinin yanında siyah vaizler, sosyal kulüpler veya edebiyat toplulukları gibi mevcut mezhepler içinde ayrı cemaatler oluşturdular.¹⁰

20. yüzyıl dünya tarihindeki dini, etnik ve renkçilik uygulamalarının çoğuna sahne olmuştur. Dünyadaki ekonomik arz ve talep dengesine bağlı sosyo-kültürel değişimler kitlesel göç akımlarına neden olmuştur. Irksal şiddetten kaçmak, ekonomik ve eğitimsel fırsatları yakalamak ve Jim Crow'un baskısından kurtulmak amacıyla yaklaşık altı milyon Siyahi 1910'lardan 1970'lere kadar Güney Amerika'dan Kuzey, Orta-Batı ve Batı eyaletlerine taşınarak Amerikan tarihindeki en büyük göçlerinden birini gerçekleştirmişlerdir.¹¹ Harlem Rönesansı'nın da eşzamanlı yaşanmaya başlamasıyla hem siyahilerin kültürel kimlikleri oluşmaya başlamış hem de siyahiler hak ve özgürlüklerini sanatın çeşitli dallarıyla dile getirmeye başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler, Amerikan toplumunda demografik değişimlere yol açmış ve siyahları cesaretlendirerek yasal ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmayı amaçlayan toplumsal hareketlerin 1950'li yıllarda daha da güçlenerek başlamasına zemin hazırlamıştır.

1. Sivil Haklar Mücadelesi'nin Özellikleri: Eylemler ve Liderler

'Öyle zamanlar oldu ki daha fazla devam edemeyeceğimi düşündüm. Şimdi her şeyi sırtlayabileceğimi düşünüyorum. Uzun zaman oldu. Uzun zamandır geliyor ama biliyorum ki bir şeyler değişecek.'

Sam Cooke, 1964

Bir Değişim Gelecek' (A change is gonna come) şarkısı Amerikalı siyah şarkıcı ve söz yazarı Sam Cooke tarafından piyasaya sürüldüğünde sivil haklar hareketinin katılımcıları şarkının kitleler üzerindeki potansiyel etkisini fark ederek hukuk önünde eşitlik ve adalet arayışlarında kullandılar. 1960'lı yıllarda Amerikan toplumunda çok daha örgütlü, bilinçli bir şekilde varlığını hissettirmeye başlayan sivil haklar hareketi, R&B, Soul ve Gospel gibi özellikle siyahilerin

⁵ Jerrold M Paccard., *American Nightmare: The History of Jim Crow*. St. Martin's Press. New York 2002.

⁶ George M. Fredrickson, *Racism a Short History*. University of Princeton, Oxford 2002, s.110.

⁷ 'A Brief history of Jim Crow', <https://www.crf-usa.org/black-history-month/a-brief-history-of-jim-crow> , (E. T. 04.02.2023)

⁸ Quintard Taylor, "The Emergence of Black communities in the Pacific Northwest: 1865–1910", *The Journal of Negro History*. C. 64 N.4, 1979, s. 342-354.

⁹ Tim, Unsworth, "Racism and religion: partners in crime? Salt of the Earth", 1997, <http://salt.claretianpubs.org/issues/racism/unsworth.html> (Erişim Tarihi 28 Ocak 2023).

¹⁰ "The Black Church",

<https://web.archive.org/web/20070604102217/http://www.pbs.org/wgbh/aia/part3/3narr3.html> (E. T. 05.01.2023)

¹¹ "The Great Migration 1910-70", <https://www.archives.gov/research/african-americans/migrations/great-migration>, (E. T. 10.01.2023)

yetenekli oldukları şarkıların de desteğiyle daha da güçlenmiştir. Fakat bu bilince ulaşmadan önce siyahilerin mücadelesi çok farklı aşamalardan geçmiş ve olaylarla olgunlaşmıştır.

1909’da ilki düzenlenen New York’taki Ulusal Negro Konferansı özellikle Ulusal Renkli İnsanları Geliştirme Derneği’nin (NAACP) kurulmasına zemin hazırlamış, siyahiler medeni haklar, eşit oy hakkı gibi eşit fırsatlar için kampanya yürütmeye başlamışlardır.¹² Gana asıllı Amerikalı sivil haklar aktivisti William Edward Burghardt Du Bois şüphesiz ki bu hareketin ulusal ve yasal düzeye taşınması için çabalayan en önde gelen isimlerindedir. Çoğunluğunu beyaz yöneticilerin oluşturduğu fakat toplumun her kesiminden destekçilerin bulunduğu toplantılarda Moorfield Storey, Charles Edward Russell, Mary Ovington ve William English Walling gibi insan hakları temsilcileri bulunuyordu. Du Bois’nun önerisi üzerine, ‘siyah’ yerine ‘renkli’ kelimesi kullanılmaya başlanması ise hem ‘her yerdeki koyu tenli insanları’ içerir düşüncesini yaymaya başlıyor hem de ırkçılıkla mücadelenin boyutlarını genişletiyordu.¹³ Buna rağmen siyahilerin beyazların toplumun her alanındaki özellikle finansal olarak bağımsız olmaları gerektiğine Marcus Garvey gibi liderler de farklı yöntemlere başvurmuştur. Evrensel Negro İyileştirme Derneği (UNIA) ya da bir diğer adıyla Afrika Toplulukları Ligi’ni kurmuş ve Du Bois’nun ‘renkli’ kavramını eleştirerek bunun yerine negro teriminin Afrika kökenli siyah insanlara atıfta bulunarak fazlasıyla benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴ Siyah milliyetçiliğinin bilince ulaşmasında oldukça önemli olan Garvey özellikle ‘alt sınıf siyah adamının beyaz adama karşı zayıflığını ve öfkesini büyük ölçüde kullanılmasında öncü olmuş ve 1950’lerdeki liderlerin hareketlerine olumlu katkılarda bulunmuştur.¹⁵ Amerikan toplumunda tüm ayrımcılıklara ilaveten 1860’lerden itibaren farklı dönemlerde şiddetini siyahiler üzerinde yoğunlaştıran gericilik yanlısı beyaz üstünlükçü Klu Klax Klan gibi örgütler de ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, eylemleri siyahilerin direnişine ve dayanışmasına engel olamamış, beklenen aksi bir şekilde istemsiz de olsa bu hareketin daha da güçlenmesini sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı Amerikan toplumunda sosyal değişimi hızlandırırken, savaş zamanı endüstrisinde siyahilerin demokratik koşullarla çalışması, silahlı kuvvetlerde hizmet vermesi ve güneyden kuzeye gerçekleşen göç akımları sayesinde oy ver verme hakkının kazanılması yeni bir sivil haklar gündemini doğurdu.¹⁶ II. Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeninin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve BM gibi uluslararası örgütlerin antlaşmalarıyla ile birlikte değişmesiyle uluslararası hukukta ayrımcılığa karşı eşitlik ve demokrasi gibi kavramların ön plana çıkması da bu gelişmeleri pozitif yönde etkilemiştir. Savaş sonrası yıllarda sivil haklar liderlerinin ayrımcılığa karşı mücadeleleri ulusal düzeyde Yüksek Mahkeme’ye kadar uzanan yasal meydan okumalar ve Kongre’de lobi faaliyetlerle resmileşmiştir. Yerel düzeydeyse topyekün mücadele siyahi bilincinin de gelişmesiyle protestolar, yürüyüşler, sivil itaatsizlik ve şiddetsiz sessiz eylemlerle devam etmiştir.

Ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olan Teoloji ve Siyah Bilinç Hareketi, maddi ve manevi yoksunlukların ortadan kaldırılmasının radikal dürtüsünü ifade etmiş, Amerika’daki direniş Güney Afrika’daki mücadeleyle de eş zamanlı devam etmiştir. Nelson Mandela’dan sonra en önemli anti-Apartheid aktivistlerinden Steve Biko da bu bilincin önemini vurgulayarak: “Siyahi adamın Tanrı anlayışına bir anlam ve yön kazandırarak, kendi ilahiyatçılarımızın mücadelenin sopalarını ellerine almalarının zamanı geldi” diyerek küresel bir çağrıda bulunmuştur. Beyazların toplumda kültürel, siyasi, fiziki ve tüm sosyal dayatmalarına karşılık yalnızca siyahiler tarafından siyahiler için benimsenmeye başlanan dini değerler hem bütünleştirici hem de en güçlü direnç noktalarından biri olmuştur. Güney Afrika’daki Apartheid sömürücülüğü ile yoksul Amerikan

¹² David Levering Lewis, *W. E. B. Du Bois: Biography of a Race 1868–1919*, Henry Holt and Co., New York City 1993, s.263-4.

¹³ *Age*, s. 264.

¹⁴ Colin Grant, *Negro with a Hat: The Rise and Fall of Marcus Garvey*. Jonathan Cape, London 2008, s. 54.

¹⁵ Eric C. Lilcoln, *The Black Muslims in America*. Africa World Press, Michigan 1997, s. 69.

¹⁶ “Birth of civil rights movement 1941-1954”, <https://www.nps.gov/subjects/civilrights/birth-of-civil-rights.htm> (E. T. 15.01.2023)

toplumunun komünal geleneğinin bir gereği olarak siyahların beyaz ırkçılar tarafından aşağılanması siyahlarda reaktif bir Afrika bilincini yaratarak özgürlük teolojisi olarak kabul edilen Hıristiyanlığın sosyal müjdesiyle ilişkilendirilmiştir.¹⁷ Steve Biko annesinin yanlıca yaşamak için her gün sürdürdüğü mücadeledeki felsefi tavrından ve sadece çocuklarına değil ihtiyaç anında onu arayanlara elinden gelen her türlü yardımı sunma kararlılığından etkilenmiştir.¹⁸ Biko'nun siyasi faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı üç özelliği olduğu öne sürülmektedir; “çalışma kapasitesi, sevme kapasitesi ve hissetme kapasitesi”.¹⁹ Biko kendini “özverili devrimci” olarak tanımlarken dünya üzerindeki tüm siyahileri kastederek “yalnızca ezilenlerin değil, zalimlerin de kurtuluşu” için savaşıırken görmektedir.²⁰

Güney Afrika’da Apartheid’e karşı mücadele sürerken Amerika kıtasında da siyahi liderlerin sosyal adalet çağrısı Amerikan toplumunun geniş bir kesiminde karşılık bulmaya başlamıştır. 1955 yılında modern sivil haklar hareketinin annesi olarak bilinen Rosa Louise Parks’ın Montgomery Alabama otobüsünde koltuğunu beyaz bir erkeğe vermeyi reddetmesi, 5 Aralık 1955’te Amerika Birleşik Devletleri’nde yankılanan bir protesto dalgasını tetiklemiştir.²¹ Parks’ın ayrımcı yasalara karşı meydan okuma eylemi kitlelere ulaşarak ulusal düzeyde Baptist bir Papaz olan Martin Luther King’in harekete liderlik sağlamasıyla daha da derinlik kazanmıştır. Rosa Parks’ın tutuklanmasından sadece dört gün sonra, Montgomery’deki Holt Street Baptist Kilisesi’nde 5 Aralık 1955’te, yaklaşık 5.000 kişiye hitap etmiştir. Montgomery bölgesindeki siyahi vatandaşların aşağılanmasına son verme hedeflerine ulaşana kadar ‘şehir içi otobüslerde adaleti kazanmak için’ bu kampanyayı sürdürmeye çağırmıştır.²² ‘Amerikan demokrasimizde protesto ettiğimizde yanıldığımızı düşünmemiz gereken bir an asla yoktur’ sözlerinin ilham verdiği bu boykot yaklaşık 382 gün sürmüş, ulusal düzeye taşınmış ve fakat sonucunda gerginleşerek King’in evi bombalanması gibi olaylar yaşanmıştır.²³

Boykot otobüslerdeki ırk ayrımcılığı uygulamalarının kaldırılmasını sağlamaya yönelik başlasa da Montgomery ruhu mücadelenin yapılış doğasını ve hukuku dönüştürerek harekete bir vizyon kazandırmıştır.²⁴ Bir diğer önemli katkısıysa medyanın yoğun dikkatini çekmesiyle King’in kamuoyundaki itibarını büyük ölçüde arttırmasıdır. 1960’lı yıllardan itibaren yaygınlaşan Mahatma Gandhi’nin İngilizlere karşı Hindistan’a karşı sürdürdüğü mücadelede sıkça başvurulan bir sivil itaatsizlik yöntemi olan oturma eylemlerinin özellikle North Carolina’li öğrenciler tarafından benimsenmesi de kitlesel direnişte önemli bir aşama daha kaydetmiştir. 1963’ün başlarında Güney Hristiyan Liderlik Konferansı (SCLC) tarafından düzenlenen Birmingham protestoları da oldukça önemlidir. Hareketin King’in ‘adaletsizliğin görüldüğü muhtemelen Amerika Birleşik Devletleri’ndeki en tamamen ayrılmış şehri’ olarak tanımladığı bu bölgede düzenlenmesi siyahlar ve beyazlar arasındaki derin ayrımı göstermesi açısından da oldukça mantıklı bir seçim olmuştur.²⁵ Siyahilerin eşitliği ve ayrımcılığın sona ermesi için ahlaki vizyonunu ve söylemini de kullanan King buna rağmen beraberindeki yüzlerce kişi ile birlikte izinsiz gösteri yaptıkları için tutuklanmıştır. Hüccresinden yayınladığında mektubunda direniş hareketiyle ilgili özellikle dikkat çektiği noktalar şunlar olmuştur:

¹⁷ Aelred Stubbs, *Steve Biko I Write What I Like*. Penguin Books, Great Britain 1988, s. 236

¹⁸ *Age.*, s. 4.

¹⁹ *Age.*, s. 5-6.

²⁰ *Age.*, s. 236.

²¹ “Rosa Parks-The mother of the modern day civil rights movement” <https://www.blackhistorymonth.org.uk/article/section/civil-rights-movement/rosa-parks-the-mother-of-the-modern-day-civil-rights-movement/> (E.T. 20.01.2023)

²² “Martin Luther King Jr. “The Montgomery Bus Boycott”, <https://www.blackpast.org/african-american-history/1955-martin-luther-king-jr-montgomery-bus-boycott/> (E.T. 19.01.2023)

²³ *Once We Walked: A Calendar Commemorating the 382 Days of the Montgomery Bus Boycott, 1955-56*. New South Books. Montgomery 2005, s.31.

²⁴ Merve Demir, *Sivil İtaatsizlik Perspektifinden ABD’de Sivil Haklar Hareketi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2018, s. 80.

²⁵ “Letters from Birmingham Jail-1 by Martin Luther King Jr.”, August 1963, <https://www.csuchico.edu/iege/assets/documents/susi-letter-from-birmingham-jail.pdf>, (E. T. 03.02.2023)

Ezilen insanlar sonsuza kadar mazlum kalamazlar. Özgürlük özlemi sonunda kendini gösterir ve Amerikan zencisinin başına gelen de budur. İçindeki bir şey ona doğuştan hakkı olan özgürlüğü kazanılabileceğini hatırlattı. Bilinçli ya da bilinçsiz, Zeitgeist tarafından yakalandı ve Afrika'daki siyah kardeşleri ve Asya, Güney Amerika ve Karayipler'deki kahverengi ve sarı kardeşleriyle birlikte, Birleşik Devletler zencileri büyük bir aciliyet duygusuyla ırksal adalet ülkesine yani vaat edilene doğru ilerliyor.²⁶

King mektubunda ‘Neden doğrudan eylem? Neden oturmalar, yürüyüşler, eylemler? Müzakere yolu açılmamalı mı?’ sorularına da yanıtlar aramıştır. Doğrudan eylemin amacının da uzlaşmak olduğu ve sorunla yüzleşmek zorunda kaldığını anlatarak polisin göstericileri ele alırken bir dereceye kadar disiplin uyguladığı amacının kötü ayrımcılık sistemini korumak için olduğunu belirtmiştir. Aslında King’in de asıl hedeflediği sonuç eylemcilerin; tutuklanmak, şiddet görmek, aşağılanmak uğruna katlanmış olduğu fedakârlıkların istenen sonuçları da beraberinde getirecek olmasıdır. Yaşanan kaos ortamından yalnızca siyahiler etkilenmemiş beyaz işletme sahipleri arasında da Amerikan ekonomisinin git gide zarara maruz kalacağı görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. Buna karşılık, siyahilerin ticarete ve üretimdeki sayısı 1920’lerden itibaren hızla artmış ve işletmelerinin çoğunluğu Birmingham, Alabama’da bulunmaktaydı. Zamanla daha da güçlenerek polis şefi Eugene Connor’ın King’in şiddet içermeyen yürüyüşçüleri sırasında yüksek basınçlı su hortumlarına, sığır sopalarına ve saldırı köpeklerine karşı yönettiğinde sivil haklar hareketinin odak noktası haline gelmiştir.²⁷

28 Ağustos 1963’te Sivil Haklar Hareketi’nin en büyük olayı olarak değerlendirilen King’in ‘Bir hayalim var’ çağrısının ve ‘ırkçılıktan özgürlüğe barış içinde’ mottosunun tarihe geçtiği Washington Yürüyüşü gerçekleşmiştir. İçerisinde beyazların da bulunduğu ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen 250.000’den fazla gösterici, ‘İş ve Özgürlük’ için başkentte bu insan hakları gösterisini desteklemiştir.²⁸ King konuşmasına siyahilerin geçmişte yaşadığı acılara ve geleceğin zorluklarına rağmen bir hayalinin olduğunu ilan ederek başlamıştır. Bunun ‘Amerikan toplumuna derinden kök salmış bir rüya’ olduğunu ve ‘bir gün bu milletin ayağa kalkacağına inanıyor, bu gerçeklerin apaçık olduğunu biliyor ve tüm insanların eşit yaratıldığını düşünüyoruz’ diyerek inancının gerçek anlamını yaşayacağı hayalini anlatmıştır.²⁹

Sivil haklar hareketine her zaman ılımlı yaklaşan ve kariyerinde ırkçılıkla mücadelede birçok kez demeçler veren Başkan Kennedy, ABD Kongresi’ne 1963 Sivil Haklar Yasasını 19 Haziran 1963’te sunmuştur. ‘ABD Kongresi’nin, Amerikan yaşamında veya hukukunda ırkın yeri olmadığını herkese açıklamak için yürütme ve yargı organlarıyla bir araya gelme zamanı geldi’ düşüncesinden hareketle uygulama hükümlerinden yoksun olan önceki medeni haklar mevzuatının zayıflıklarını gidermeyi amaçlamıştır.³⁰ Kennedy, Kongre’nin oy kullanma hakları, kamu konaklama yerleri, okul ayrımının kaldırılması, federal destekli programlarda ayrımcılık yapılmaması ve daha fazlasını ele alacak medeni haklar yasasını dikkate almasını önermiştir. Kennedy’nin Kasım 1963’te suikasta uğrayıp öldürülmesine rağmen, önerisi 1964 Sivil Haklar Yasası ile sonuçlanmış Başkan Lyndon Johnson, 2 Temmuz 1964’te Kongre tarafından kabul edildikten sadece birkaç saat sonra yasayı imzalamıştır.³¹

Afroamerikalılar şüphesiz bu yasayla sivil haklar için kölelik yılları da hesaba katılırsa yüzyıllardır devam eden mücadelelerinin en önemli başarısını yakalamışlardır. Sivil Haklar Yasası, kamusal alanda ayrımcılığa yasal olarak son vermiş ve sivil haklar savunucuları beyazlara

²⁶ Age.

²⁷ Louis A. Ferleger ve Matthew Lavalley, *Lending a Hand: How Small Black Businesses Supported the Civil Rights Movement*, Institute for New Economic Thinking, Working Paper No. 67 December 2017, s. 5.

²⁸ “Washington yürüyüşünün resmi programı için”, <https://www.archives.gov/milestone-documents/official-program-for-the-march-on-washington> (E. T. 27.01.2023)

²⁹ “Martin Luther King’in benim bir hayalim var konuşmasının full metni ve ses kaydı”, <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>, (Erişim Tarihi 28.01.2023)

³⁰ Michaela Lupačová, *John F. Kennedy and His Role in the Civil Rights Movement*, Masaryk University Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Brno 2008, s. 73.

³¹ “Sivil Haklar Yasası”, <https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act>, (E. T. 18.01.2023)

karşı mücadelelerinin şiddetten uzak tüm Amerikan toplumu için barışçıl bir yol tercih ettiklerini bir kez daha kanıtlamışlardır. Soğuk Savaş döneminin Amerikan sivil haklar politikası üzerindeki etkileri de değerlendirildiğinde ABD'nin bir dünya lideri olarak rolü ve dayattığı yüksek uluslararası ahlaki meşruiyet talepleri zemininde de arttığı görülmektedir.³² ABD'de de yaşanan bu insan hakları sorunlarına dünya kamuoyunun ilgisini artması ve küreselleşmenin de etkisiyle demokrasi iddiasındaki Amerikalı siyasetçilerin de yol haritalarında sivil haklar hareketine çok daha geniş yer vermeye başlamasına yol açmıştır.

İslamiyetin Amerika'da siyahlar arasında bir hareket olarak yükselişi ve yayılması Nation of Islam (İslamiyet milleti) ile hız kazanmıştır. Cemiyetin lideri Elijah Muhammed, 1946'da hapisten salıverildiğinde, kendini 'ırksal ayrılcılık ve etnik gurura' adanmış siyahi milliyetçi bir örgüt olarak Amerikan tarihi hafızasında kendisini sağlamlaştıracak İslami bir hareket inşa etmeye başlamıştır.³³ Siyah milliyetçi bir örgüt olan NOI, dikkatini Afrika diasporasına, özellikle de Afrikalı Amerikalılara odaklanmaktadır. Kendisini bir İslam biçimini teşvik ediyor olarak tanımlasa da, inançları ana akım İslami geleneklerden önemli ölçüde farklıdır. Malcolm X, 1952'den 1964 yılına kadar bu örgütü benimsemiş, Eliyah Muhammed'den sonra gelen ikinci önemli lider konumunda olmuştur. NOI'nın öğretileri üç başlık altında toplanıyordu: 'Siyahların dünyanın orijinal insanları olduğu, Beyazların "şeytan" olduğunu ve Beyaz ırkın sonunun yakın olduğu.'³⁴ Bu görüşler her ne kadar radikal ve de Beyazların egemenliğinin sona ermesi adına şiddet yanlısı tutumlar olarak algılansa da Malcolm X siyahilere şiddet karşısında direniş çağrısında bulunmuştur:

Biz asla saldırgan değiliz. Kimseye saldırmayacağız. Herkesle barışçıl ilişkiler için çabalıyoruz. Ama, (insanlarımıza öğrettiğimiz) size saldıran olursa canınızı verin! Her Müslümana asla savaş öncesi başlatmaması öğretildi. Beyaz, siyah, kahverengi, sarı ya da ne olursa olsun başka bir adamın haklarına saygı gösterin! Ona bir erkek olarak saygı gösterin. "Başkalarına, sana yapmalarını istediğini yap!" Asla saldırgan olmayın, asla bela aramayın. Ama biri seni taciz ederse, Allah senden razı olsun!"³⁵

Sivil haklar hareketinin İslamiyet kanadında Malcolm X kadar önde gelen bir diğer aktivist 20.yüzyılın en önde gelen spor figürlerinden Muhammed Ali'ydi. 1964 yılında Cassius Clay'i bir köle ismi olarak tanımlayarak Malcolm X sayesinde İslam Ümmeti'ne katılmış ve Müslüman olarak özgürleştiğini ifade etmiştir. Son yıllarındaysa 'Martin Luther King'e ve diğer sivil haklar liderlerine saygım vardı ama farklı bir yol izliyordum' diyerek bu seçiminin harekette bir yol ayrımı değil sadece kişisel bir tercih olduğunu belirtmiştir.³⁶ Ali'nin Müslüman kimliğini ilk kez Amerikan medyasının yoğun ilgi gösterdiği bir basın toplantısında açıklamasıysa bir diğer önemli bir dönem noktasıdır. Tüm engellemelere rağmen bokstaki kişisel mücadelesi neticesinde elde ettiği başarıları Ali'nin retorik kabiliyetiyle birleşerek siyahi kitleleri etkilemiş ve daha da cesaretlendirmiştir. Ali'nin medyatik kişiliği böylelikle televizyon ve radyo sayesinde direnişin sosyo-kültürel boyutunu güçlendirmiştir. Ali'nin hareketteki konumu Malcolm X veya King gibi liderlikten ziyade 'Afro-Amerikalıların sözcüsü' olarak tanımlanmaya başlamıştır.³⁷ Amerikalı spor spikeri Bryant Gumbel 1996 tarihinde Ali ile yaptığı röportajı sonrasında sivil haklar hareketi ile Ali arasındaki derin bağı şöyle açıklamıştır, 'Sivil haklar hareketinin ilerlemesinin nedenlerinden biri, siyahların korkularının üstesinden gelebilmesiydi. Ve dürüst olmak gerekirse,

³² Carl W. Tobias, *Civil Rights in the Cold War Book Review*, University of Richmond Law Faculty Publications, 2002, s. 759, <https://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1639&context=law-faculty-publications>, (E. T. 24.01.2023)

³³ Edward Curtis, *Islam in Black America: Identity, Liberation and Difference in African-American Islamic Thought*, State University of New York, Albany 2006, s.2.

³⁴ Louis E. Lomax, *When the Word Is Given: A Report on Elijah Muhammad, Malcolm X, and the Black Muslim World*, World Publishing. Cleveland 1963, s. 57

³⁵ Malcolm X, "Siyah Müslümanlar Hakkındaki Gerçek", 24 Mayıs 1960, Lilcoln, age., s. 3.

³⁶ Sean Gregory, 4 June 2016, 'Why Muhammad Ali Matters to Everyone', <https://time.com/3646214/muhammad-ali-dead-obituary/> (E. T. 13.03.2023)

³⁷ Erdem Güven, 'Vur Muhammed Ali Aşkına, Vur Ali Aşkına: Siyaset ve Spor İkonu olarak Muhammed Ali İmgesi', *TrtAkademi*, C. 4, S. 8, Spor Yayıncılığı, Temmuz 2019.

birçok siyah Amerikalı için bunun Muhammed Ali’yi izlemekten geldiğine inanıyorum. O sadece korkmayı reddetti. Ve bu şekilde, diğer insanlara cesaret verdi.’³⁸

Muhammed Ali’nin aynı yıl kendi tabiriyle Afrikalı kız ve erkek kardeşlerini görmek ve tanışmak için gerçekleştirdiği seyahatler harekete uluslararası toplumsal ve siyasal mekanizmaların desteğini sağlamıştır. Medyanın yoğun bir ilgi gösterdiği bu tur Gana’yla başlamış, Nijerya ve Mısır’la devam etmiş, Ali’nin siyahilerle buluştuğu ve kucaklaştığı fotoğraflar sembolik bir öneme sahip olmuştur. Özellikle Kahire’de devenin üstünde piramitler ve Sfenks’in önünde Arapça ‘Tanrı büyüktür’ diye bağırırken siyahi gücü selamlaması siyasetle dini kaynaştırdığı izlenimi vermiştir.³⁹ Malcolm X Ali’nin bu geziyle sivil haklar hareketinde rolünün daha da arttığına dikkat çekerek yazdığı telgrafla Ali’ye şu tavsiyelerde bulunmuştur: ‘Afrika, Arabistan ve Asya’daki bir milyar insanımız sizi körü körüne sevdiği için, artık onlara karşı muazzam sorumluluklarınızın sonsuza dek farkında olmalısınız. Düşmanlarınızın burada, halkımız arasında sahip olduğunuz güzel imajı bozmasına izin verecek hiçbir şey söylememeli veya yapmamalısınız.’⁴⁰

21 Şubat 1965’te Malcolm X’ in Manhattan, New York City’de suikastla öldürülmesi büyük bir infiale yol açmasına rağmen şok etkisi yaratan bu olay siyahiler arasında bir dayanışma platformu yaratmıştır. Cenazesine binlerce kişi katılmış ve tören bir yerel televizyon kanalından canlı yayınlanmıştır.⁴¹ Dünya kamuoyunun yoğun ilgisinin yanında sivil haklar hareketinin tüm önderleri bir araya gelmiş, Amerikan toplumu bu trajik olay karşısında ırkçılık probleminin derinliğiyle bir kez daha yüzleşmiştir. Buna karşılık siyah özgürlüğü ve siyahların kendi kaderini tayin hakkı anlamına gelen Siyahi bilinci kavramının daha da güçlendiği gözlemlenmiştir. Burada siyahlar artık kendilerini ‘insan haysiyetinden yoksun hayvanlar olarak değil, insanlar, kendi kaderlerini çizme yeteneğine sahip insanlar olarak’ görmektedirler.⁴² Yine 7 Mart 1965’te polislin Güney Hristiyan Liderlik Konferansı (SCLC) ve Şiddetsiz Öğrenci Koordinasyon Komitesi (SNCC) tarafından düzenlenen organizasyonda Selma’dan Alabama’nın başkenti Montgomery’ye yürümeye geçmeye çalışan yürüyüşçülere saldırması Sivil Haklar Hareketi’nin tarihine ‘Kanlı Pazar’ olarak geçen önemli bir olaydır. 1964 Sivil Haklar Yasası’nın kabul edilmesine rağmen siyahilere kontrolsüz güç kullanılması kamuoyunun yeniden tepkisini çekmiş, sivil haklar hareketine desteği arttırmıştır.

1967 yılında Martin Luther King Malcolm X cinayetinin de nedenini kapsayan bir anlayışla ırkçılığı tanımladığında yalnızca beyazlar için aslında tüm insanlık için zararlı bir kavram olduğunu altını çizmiştir:

‘İrkçılık, yaşamı hor görme üzerine kurulu bir felsefedir. Bir ırkın değer merkezi ve bağlılığın nesnesi olduğu, diğer ırkların önünde boyun eğmek zorunda olduğu kibirli onaydır. Tarihin tüm ilerlemesinden bir ırkın sorumlu olması ve tek başına geleceğin ilerlemesini garanti etmesi saçmadır. İrkçılık tamamen yabancılaşmadır. Sadece bedenleri değil, zihinleri ve ruhları da ayırır. Kaçınılmaz olarak, grup dışına manevi veya fiziksel cinayet işlemeye kadar iner.’⁴³

King’in bu anlayış ve davranış şeması Amerikan toplumunda olduğu gibi git gide gelişmiş ülkelerde de Siyahi bilinci pekiştirmiştir. Siyahi bilincinin tüm fiziki mücadeleye ek olarak özel rolü, toplumda daha bilinçli olan ve kendilerini beyaz topluluktan farklı belirli bir yere koyan siyahları katılım için teşvik etmektir. Siyah bilinci, Stubbs’ın tanımladığı gibi, ‘bir zihin tutumu

³⁸ Panos J. Voulgaris, *Muhammad Ali: An Unusual Leader in the Advancement of Black America*, Unpublished Master’s thesis, Harvard Extension School, 2016.

³⁹ ‘In pictures: Muhammed Ali’s love affair with Africa’, <https://www.bbc.com/news/world-africa-36469288>, (E. T. 12.02.2023)

⁴⁰ Voulgaris, *age.*, s. 50

⁴¹ Martin Arnold, “Harlem Is Quiet as Crowds Watch Malcolm X Rites”, 28 Şubat 1965, *New York Times*.

⁴² James Cone, *Risks of Faith: The Emergence of a Black Theology of Liberation, 1968-1998*, Beacon. Boston 1999, s. 4.

⁴³ Joffrey Roberts, *Bonhoeffer and King: Speaking Truth to Power*, Library of Congress in publication Data, United States of America 2005, s. 44

ve bir yaşam tarzıdır, kara dünyadan uzun süredir yayılan en olumlu çağrıdır.’⁴⁴ Bu argümanı ilerleten Fatton ise bu tutumları ‘beyaz hegemonyanın şiddetinden kaçan siyahların kültürel ve psikolojik kurtuluşu’ olarak vurgulamış ve bir ‘Hıristiyan Kurtuluşu’ etiği tarafından canlandırılan siyahi gururu ve kendini olumlama felsefesinin ilk aracı’ olarak değerlendirmektedir.⁴⁵

Yürüyüş, protesto ve eylemlerin yanında sosyo-ekonomik seviyesi düşük Amerikalılar için daha fazla ekonomik insan hakları elde etmek için kampanyalar düzenlenip çadır kentler kurulmuştur. Örneğin 1968 baharında düzenlenen çok kültürlü bir hareket olan Yoksul Halk Kampanyası Afrikalı Amerikalıların yanı sıra Asyalı Amerikalıları, Meksikalı Amerikalıları, Porto Rikoluları, Yerli Amerikalıları ve hatta toplumda alt sınıflarda yaşayan beyazlara yardım amacı gütmekteydi.⁴⁶ Ekonomik, siyasi ve hukuki mücadelelerin yanında siyahilerin birleşmesini sağlayan Gospel, Soul ve Blues gibi müzik türlerine ait şarkılar da hem kültürel bir mücadele hem de siyahilerin birleşmesini sağlayan dayanışma araçlarıdır. Kölelik zamanlarında plantasyonlarda başlayan bu şarkılar ve sloganlar siyahi kiliselerinde ruhani bir anlam kazanmış ve daha sonra sivil haklar mücadelesiyle kitlelerin hep bir ağızdan söylediği özgürlük ve adalet çığlıklarına dönüşmüştür. Joan Baez’in 1963 yılında çıkardığı ‘We shall overcome’ (Üstesinden geleceğiz), ‘This little light of mine, I’m gonna let it shine’ (Bu küçük ışığım, parlamasına izin vereceğim) ya da siyahi anne ve çocuklarının hikayesini anlatan ‘Freedom Highway’ (Özgürlük Otoyolu) gibi şarkılar yalnızca mücadelede değil tüm dünyada tüm dünyada sayısız insan tarafından söylenen hareketin sembollerinden olmuştur.

Soğuk Savaş’ın hareketli olduğu yıllarda devam eden Sivil Haklar Hareketi şüphesiz dünyadaki gelişmelerden de etkilenmiştir. Bunun en tipik örneği Vietnam Savaşı’dır. Ülke genelinde devam eden siyahi Amerikan vatandaşlarının sosyal adalet mücadelesine karşın, Amerikan yönetiminin Vietnam’da savaşması hem ekonomik bir kayıp olarak değerlendirilmiş hem de savaşın ahlaki boyutlarının sorgulanmasına yol açmıştır.⁴⁷ King e özellikle Vietnam Savaşı’nın insanlık için ulusal ve uluslararası boyutlarda yıkıcı yönlerine dikkati çekmiştir:

‘Gerçek bir değerler devrimi, yakında yoksulluk ve zenginliğin apaçık karşılığında huzursuzca bakacaktır. Haklı bir öfkeyle denizlere bakacak ve Batı’nın tek tek kapitalistlerinin Asya, Afrika ve Güney Amerika’da devasa meblağlarda para yatırdıklarını, ülkelerin toplumsal iyileşmesini hiç umursamadan sadece kârları çekip aldıklarını görececek ve şöyle diyecekler: Bu sadece değil.’⁴⁸

King’in Yoksul Halk Kampanyası sırasında suikasta uğraması ülke çapında bir ırk ayaklanmasına yol açmış, Washington, D.C., Chicago, Baltimore, Louisville, Kansas City başta olmak üzere birçok başka şehirde siyahi bilincinin gücü karşısında kayıtsız kalınamayarak 1968 Sivil Haklar Yasası çıkarılmıştır.⁴⁹

Sonuç

ABD tarihinde derin izleri olan siyahi ayrımcılığına karşılık Sivil Haklar Hareketi’ni değerlendiren bu çalışmada, 1950’li yıllardan 1968 yılına kadar en güçlü dönemi yaşandığı ve bu mücadele bilincinin olgunlaşmasının politik, kültürel ve hukuksal boyutlarıyla sistemli bir direnişe ulaştığı sonucuna varılmıştır. Köle Ticaretinin Kaldırılması Yasası’nın ardından

⁴⁴ Stubbs, *age.*, s.108.

⁴⁵ Robert Fatton Jr., *Black Consciousness in South Africa the Dialectics of Ideological Resistance to White Supremacy*, State University of New York. United States of America 1986, s. 56.

⁴⁶ Gordon K. Mantler, *Power to the Poor*, the University of North Carolina Press, Chapel Hill 2013, s. 5.

⁴⁷ Benjamin T. Harrison, “Impact of the Vietnam war on the civil rights movement in the Midsixties”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 1996, v.19 no.3, p.261-278.

⁴⁸ Mary Susannah Robbins, *Against the Vietnam War: Writings by Activists*. Rowman & Littlefield Publishers, Londra 2007, s.109.

⁴⁹“1968 Martin Luther King shot dead”. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/4/newsid_2453000/2453987.stm, (Erişim Tarihi 21.02.2023), Clay Risen, “The Unmaking of the President”. No. April 2008, Smithsonian Magazine. <https://www.smithsonianmag.com/history/the-unmaking-of-the-president-31577203/> (E. T. 21.02.2023)

19.yüzyıl’da değişmeye başlayan dünya düzeniyle birlikte Abraham Lincoln’un 1863’te köleleri sonsuza kadar özgür ilan eden Kurtuluş Bildirisi’ni yayınlaması sivil haklar hareketinde önemli bir dönüm noktasıdır. 20.yüzyılda dünya tarihindeki dini, etnik ve renkçilik uygulamalarının daha da artmasıyla ABD’de de Jim Crow yasalarının getirdiği sistemde ırksal şiddetten kaçmak, ekonomik, sosyal ve eğitimsel fırsatlarını yakalamak adına daha örgütlü bir direniş başlamıştır.

İlki 1909’da New York’taki Ulusal Negro Konferansı’yla başlayan toplantı ve etkinliklerde yardım kampanyaları düzenlenmiş, dernekler kurulmuş ve Marcus Garvey, William Edward Burghardt Du Bois gibi isimler hareketin ulusal ve yasal düzeye taşınması için çabalayan öncü isimlerden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeninin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve BM gibi uluslararası örgütlerin antlaşmalarıyla ile birlikte değişmesiyle uluslararası hukukta ayrımcılığa karşı eşitlik ve demokrasi gibi kavramların ön plana çıkması da bu gelişmeleri pozitif yönde etkilemiştir. Bu hukuki iklim özellikle siyahileri cesaretlendirmiş, ülkenin güneyinden kuzeyine doğru gerçekleşen göç akımları ve Harlem Rönesansı gibi gelişmeler de hareketin güçlenmesini sağlamıştır.

1955 yılında Rosa Parks’ın istemsiz bir şekilde Montgomery otobüs boykot hareketini başlatmasından sonraki on üç yıl boyunca Afroamerikalıların git gide etkisini arttıran protesto ve gösterileri görülmektedir. Rahip Martin Luther King’in harekete liderlik sağlaması ve vizyon kazandırmasıyla küçük çapta sivil itaatsizlik eylemleri ülke çapında daha geniş siyahi topluluklara ulaşmıştır. En önemli özelliği şiddet içermemesi olan bu hareketler, oturma eylemleri ve özgürlük gezileriyle daha da etkili olmuştur. Siyahi bilincinin geliştirilmesine yönelik bu faaliyetlerde gerek kiliselerde gerekse de halka açık toplantılarda konuşmalar yapılmış, eğitimler verilmiş zaman zaman ev ziyaretleriyle de bu kampanyaların desteklendiği görülmektedir. 28 Ağustos 1963’te King’in ‘Bir hayalim var’ çağrısının ve ‘ırkçılıktan özgürlüğe barış içinde’ mottosunun tarihe geçtiği Washington Yürüyüşü gerçekleştiğindeyse Sivil Haklar Hareketi’nin kırılma noktası gerçekleşmiştir. Hristiyanlığın kitleler üzerindeki etkisinin yanı sıra İslamiyetin Amerika’da siyahlar arasında bir hareket olarak yükselişiyse Elijah Muhammed önderliğindeki Nation of Islam (İslamiyet milleti) ile hız kazansa da Malcolm X daha popüler bir lider olmuştur. 21 Şubat 1965’te Manhattan, New York City’de suikastla öldürülmesi sivil harekete yeni bir boyut kazandırmıştır. Dünya kamuoyunun da desteğini alan sivil haklar hareketinin tüm önderleri cenaze töreninde bir dayanışma göstermiş demokratik iddialarda bulunmasına karşın Amerikan siyaset mekanizmaları sorgulanmış, toplumu içinde ırkçılık probleminin derinliğiyle bir kez daha yüzleşilmiştir. Muhammed Ali bu mücadelede bir sözcü görevi üstlenerek mücadelecî ruhu ve karizmatik kişiliği sayesinde siyasi olarak birleşmesi zor olan grupları birleştirerek Sivil Haklar Hareketi’ni ulusal düzeyde güçlendirmiş ve uluslararası boyutlara taşımıştır. 1967 yılında Martin Luther King Malcolm X cinayetinin de nedenini kapsayan bir anlayışla ırkçılığı tanımladığında artık siyasi bilincine olan inancın ve topyekün mücadelenin arttığı görülmektedir.

1960’lı yıllara gelindiğinde hareket iktidar üzerinde de etkisini göstermeye başlamıştır. Eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok kamusal alan kullanma hakkını içeren federal destekli sivil haklar ve yoksullukla mücadele yasalarının ilki 1964 diğeri 1968 yılında kabul edilmiştir. Mücadeleler temel insan hakları adına siyah yanlısı politikalarla beyazların baskıcı politikalarına karşı ortak bir baskı kampanyasına da neden olmuştur. Harekete Afroamerikalılar dışında Asyalı, Latin ve Yerli Amerikalılar da destek vermiş çok kültürlülük ve doğal süreçte kitlesel bir seferberlik oluşmuştur. Yine sivil haklar hareketi boyunca kitlelere çağrıda bulunmak, katılımı teşvik etmek ve güven aşlamak adına yapılan Gospel, Soul ve Blues gibi müzik türlerine ait şarkılar mücadeleye gerek kültürel gerekse tinsel bir derinlik kazandırmıştır.

Köle olarak Afrika’dan Amerika kıtasına getirilmesinden 1968 Sivil Haklar Yasası yürürlüğe girene kadar geçen dönemde siyahilerin yaşamı trajik evrelerden geçmiş fakat zaman geçtikçe ırkçılığa karşı yeni direnç mekanizmaları oluşturdukları görülmüştür. 1970’lerden itibaren yasal haklara kavuşulması nedeniyle özgürleşme hareketleri hızını yitirse de siyaset başta olmak üzere müzik, dans, sanat ve edebiyattan güç kazanarak siyahilerin ayrımcılıkla mücadeleleri devam

etmektedir. Barack Obama gibi Afrika kökenli bir devlet başkanı deneyimine rağmen ABD’de siyahi ırkçılığı halen daha kronik bir sorun olarak varlığını göstermektedir. Mayıs 2020’de siyahi şüpheli George Floyd’un ölümüne beyaz bir polis memurunun neden olması ülke ve dünya genelinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Nitekim bu olayla 11 Eylül 2001 sonrası dönemde dünyaya Batı liberal-demokratik model çağrısında bulunan ABD’nin, yaşanan bu gelişmelerle örnek model olma iddiası da bir kez daha sarsılmıştır. Tarihsel olarak tüm bu sorunlu uygulamalara ilişkin bir medeni haklar modeli benimsense de, Amerikan toplumunda yaşanmaya devam eden buna benzer olaylar da siyahilerin sivil haklar mücadelesinin gelecek yıllarda da ‘Özgürlük Otoyolu’nda devam edeceğini göstermektedir.

Kaynakça

A. Araştırma ve İncelemeler

- ADVERTISER, Montgomery, *Once We Walked: A Calendar Commemorating the 382 Days of the Montgomery Bus Boycott, 1955-56*. Montgomery, New South Books, 2005.
- ARNOLD, Martin, “Harlem Is Quiet as Crowds Watch Malcolm X Rites”, *New York Times*, 28 Şubat 1965.
- CONE, James, *Risks of Faith: The Emergence of a Black Theology of Liberation, 1968-1998*, Beacon, Boston, 1999.
- CURTIS, Edward, *Islam in Black America: Identity, Liberation and Difference in African-American Islamic Thought*, State University of New York, Albany, 2006.
- DEMİR, Merve, *Sivil İtaatsizlik Perspektifinden ABD’de Sivil Haklar Hareketi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- FATTON Jr., Robert, *Black Consciousness in South Africa the Dialectics of Ideological Resistance to White Supremacy*, State University of New York, United States of America, 1986.
- FERLEGER, Louis A.- Lavalley, Matthew, “Lending a Hand: How Small Black Businesses Supported the Civil Rights Movement”, Institute for New Economic Thinking, Working Paper No. 67, December 2017.
- FREDRICKSON, George M, *Racism a Short History*. University of Princeton, Oxford, 2002.
- GORDON K. Mantler, *Power to the Poor*, the University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2013.
- GRANT, Colin, *Negro with a Hat: The Rise and Fall of Marcus Garvey*. Jonathan Cape London, 2008.
- GROSS, Irena Grudzinska, *The Scar of Revolution Custine, Tocqueville, and the Romantic Imagination*, University Of California Press, Berkeley, 1991.
- LEWIS, David Levering, *W. E. B. Du Bois: Biography of a Race 1868–1919*, Henry Holt and Co., New York City, 1993.
- LILCOLN, Eric C., *The Black Muslims in America*. Africa World Press, Michigan, 1997.
- LOMAX, Louis E., *When the Word Is Given: A Report on Elijah Muhammad, Malcolm X, and the Black Muslim World*. World Publishing, Cleveland, 1963.
- LUPAČOVÁ, Michaela, *John F. Kennedy and His Role in the Civil Rights Movement*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Masaryk University, Brno, 2018. .
- PACCARD, Jerrold M, *American Nightmare: The History of Jim Crow*. St. Martin’s Press, New York, 2002.
- ROBBİNS, Mary Susannah, *Against the Vietnam War: Writings by Activists*. Londra, Rowman & Littlefield Publishers, 2007.
- ROBERTS, Joffrey, *Bonhoeffer and King: Speaking Truth to Power*, Library of Congress in publication Data, United States of America, 2005.
- ROBERTS, Randy-Smith, Johnny, *Blood Brothers: The Fatal Relationship between Muhammed Ali and Malcolm X*, Basic Books . New York, 2016.
- STUBBS, Aelred, *Steve Biko I Write What I Like*. Penguin Books, Great Britain, 1988.

T. HARRISON, Benjamin “Impact of the Vietnam war on the civil rights movement in the Midsixties”, *Studies in Conflict & Terrorism*, V.19, N.3, 1996, p.261-278.

TAYLOR, Quintard, “The Emergence of Black communities in the Pacific Northwest: 1865–1910”, *The Journal of Negro History*. C. 64, S.4, 1979, s. 342-354.

B. İnternet Erişim Adresleri

‘Transatlantic Slave Trade’, <https://slaveryandremembrance.org/articles/article/?id=A0002> .
Erişim Tarihi: 15.01.2023

‘A Brief history of Jim Crow’, <https://www.crf-usa.org/black-history-month/a-brief-history-of-jim-crow> , Erişim Tarihi: 04.02.2023

‘The biography of Abraham Lincoln’, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/abraham-lincoln/> , Erişim Tarihi: 10.01.2023

‘The Black Church’, <https://web.archive.org/web/20070604102217/http://www.pbs.org/wgbh/aia/part3/3narr3.html> Erişim Tarihi: 05.01.2023

‘The Great Migration 1910-70’, <https://www.archives.gov/research/african-americans/migrations/great-migration>, Erişim Tarihi: 10.01.2023

‘Birth of civil rights movement 1941-1954’, <https://www.nps.gov/subjects/civilrights/birth-of-civil-rights.htm> Erişim Tarihi: 15.01.2023

‘Rosa Parks-The mother of the modern day civil rights movement’
<https://www.blackhistorymonth.org.uk/article/section/civil-rights-movement/rosa-parks-the-mother-of-the-modern-day-civil-rights-movement/> Erişim Tarihi: 20.01.2023

‘Martin Luther King Jr. “The Montgomery Bus Boycott”, <https://www.blackpast.org/african-american-history/1955-martin-luther-king-jr-montgomery-bus-boycott/> Erişim Tarihi: 19.01.2023

‘Letters from Birmingham Jail-1 by Martin Luther King Jr.’, August 1963,
<https://www.csuchico.edu/iege/assets/documents/susi-letter-from-birmingham-jail.pdf> ,
Erişim Tarihi: 03.02.2023

‘Washington yürüyüşünün resmi programı için’, <https://www.archives.gov/milestone-documents/official-program-for-the-march-on-washington> Erişim Tarihi: 27.01.2023

‘Martin Luther King’in benim bir hayalim var konuşmasının full metni ve ses kaydı’,
<https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>, Erişim Tarihi: 28.01.2023

‘Sivil Haklar Yasası’, <https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act> , Erişim Tarihi: 18.01.2023

‘1968 Martin Luther King shot dead’.
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/4/newsid_2453000/2453987.stm ,
Erişim Tarihi: 21.02.2023

CLAY Risen, “The Unmaking of the President”. No. April 2008, Smithsonian Magazine.
<https://www.smithsonianmag.com/history/the-unmaking-of-the-president-31577203/>
Erişim Tarihi: 21.02.2023.

TOBIAS, Carl W., Civil Rights in the Cold War Book Review, University of Richmond Law Faculty Publication,
<https://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1639&context=law-faculty-publications> , 2002 Erişim Tarihi. 24.01.2023

UNSWORTH, Tim, "Racism and religion: partners in crime? Salt of the Earth", 1997,
<http://salt.claretianpubs.org/issues/racism/unsworth.html> Erişim Tarihi: 28.01.2023

Summary

The slavery is a system whose history is not clear when it emerged in human life with full of tragedies, and stratification of society, in which the individual has been commodified since ancient times, mostly based on economic reasons. In the colonization process of America, the Portuguese, Spanish, French and British applied their understanding of administration in the same way by forcibly working the native people in the regions they conquered in the New World and confiscating their assets. With the world order beginning to change in the 19th century, Abraham Lincoln's publication of the Emancipation Proclamation in 1863, which declared the slaves in the Confederacy forever free, was an important turning point in the civil rights movement. Despite this, Jim Crow laws from 1877 to the 1960s began to impose political, economic, and social discrimination, denying African-Americans their rights to equality. The 20th century has witnessed most of the religious, ethnic and colorist practices in world history. The change in the economic supply and demand balance in the world and socio-cultural changes have caused mass migration flows. From the 1910s to the 1970s, approximately six million Blacks migrated from South America to the North, Mid-West, and Western states in one of the largest emigrations in American history in order to escape racial violence, seize economic and educational opportunities, and escape the oppression of Jim Crow. The civil rights movement, which started to make its presence felt in a much more organized and conscious way in the American society in the 1960s, became even stronger with the support of songs such as R&B, Soul and Gospel, in which black people are especially talented.

But before reaching this consciousness, the struggle of the blacks went through many different stages and matured with events. These stages to legal victory can be divided into three categories. The first one can be described as the early period, in the early 1900s, when there were human rights representatives such as William Edward Burghardt Du Bois, Moorfield Storey, Charles Edward Russell, Mary Ovington, William English Walling. Leaders such as Marcus Garvey also applied different methods to the need for blacks and whites to be independent in every aspect of society, especially financially. While the Second World War accelerated social change in American society, the UN Charter and the Universal Declaration of Human Rights brought concepts such as human rights and multiculturalism to the fore in international law, and Black consciousness was attained. Theology and the Black Consciousness Movement, which are inextricably linked, expressed the radical drive to eradicate material and spiritual deprivation, and the resistance in America continued simultaneously with the struggle in South Africa. While the struggle against apartheid continued in South Africa, the call for social justice of black leaders in the Americas began to find a response in a large part of the American society. In this second phase, the refusal of Rosa Louise Parks, known as the mother of the modern civil rights movement, to give her seat on the Montgomery Alabama bus to a white male passenger on December 5, 1955, triggered a wave of protests that reverberated in the United States. Parks' defiance of segregation laws reached the masses and was further deepened when Martin Luther King, a national Baptist Pastor, led the movement. On August 28, 1963, the Washington March, which was considered the greatest event of the Civil Rights Movement, took place in the history of King's call "I have a dream" and his motto "From racism to freedom in peace". More than 250,000 demonstrators from various parts of the country, including white people, supported this human rights demonstration in the capital for 'Work and Freedom'. President Kennedy, who has always been moderate to the civil rights movement and has made many statements in his career in the fight against racism, presented the 1963 Civil Rights Act to the US Congress on 19 June 1963. The most important achievement of this stage is that although Kennedy was assassinated and killed in November 1963, President Lyndon Johnson, whose proposal resulted in the 1964 Civil Rights Act, signed the law just a few hours after it was passed by Congress on July 2, 1964. The third stage is the rise and spread of Islam as a movement among blacks in America and its acceleration with the Nation of Islam led by Elijah Muhammad. It is very important that Muhammad Ali, another prominent activist as well as the charismatic leader Malcolm X in the Islamic wing of the civil rights movement, one of the most prominent sports figures of the 20th century, joined the movement. Despite all the obstacles, his success in boxing as a result of his personal struggle, combined with Ali's rhetorical ability, influenced and further encouraged the black masses. In addition to marches, protests and demonstrations, campaigns were organized and tent cities were established to achieve more economic human rights for Americans with low socio-economic status. King's assassination during the Poor People's Campaign led to a nationwide racial riot, and the Civil Rights Act of 1968 was enacted in many other cities, especially Washington, D.C., Chicago, Baltimore, Louisville, Kansas City, and indifferent to the power of black consciousness. The life of blacks passed through tragic phases in the period from the time they were brought to the Americas as slaves from Africa until the Civil Rights Act of 1968 came into force, but as time passed, it was seen that they formed new resistance mechanisms against racism. In the period that continued since 1862, when slavery was abolished by President Abraham Lincoln, although there were reactions against Jim Crow laws and de jure discrimination, the awareness movement under the leadership of the leaders in the mid-1950s mobilized the black masses in an inclusive way. Across the country, non-violent protests have gained greater momentum, deepening in the largely racist Southern states, aimed at overturning discrimination laws and restoring voting and basic public rights for African-Americans. Although the liberation movements lost their momentum due to the attainment of legal rights since the 1970s, the struggle of black people against discrimination continues in fields such as music, dance, art and literature, especially in politics.